

תוכן העניינים

1	הקדמה
4	פרק א: רס־פובליקה
4	יבנה, נהרדעא ופומבדיתא
8	מקדש מעט
14	אידיויטים בהוראתו היוונית
20	פסיכוזת מלחמה
25	"שלום, זהו הסוף"
33	פרק ב: "הדקדוק' הבינלאומי צריך להשתנות"
33	בינאום
37	דגלים
42	המתווך
47	הפוגה
52	פירוז
57	התנקשות
64	פרק ג: רס־נוליוס
64	"רכוש שנהפך למין אבסטרקציה"
71	"החיה, העוף והשרץ"
76	"גיברלטר אמיתית"
83	זוג דובים סורים
87	חלומות באספמיה
92	כוח ורוח
102	פרק ד: שדה מוקשים
102	"חכמים בקטנות וטפשים בגדולות"
106	"כל העניין הוא ללא ספק מאוד שנוי במחלוקת"

109	כבוד אחרון
114	"אבן חן חבויה בפרבר מודרני"
121	"חיילים בריטים חיים או מתים"
126	"שאגת האריה הבריטי"
133	"הערכי האטום ביותר"
140	פרק ה: "אי של האו"ם בשטחה של ירדן"
140	"אשרי הגוי, אשר ה' אלהיו"
143	חבית נפץ
148	"מפתה בפשטותו"
155	טיוטה
161	"ירושלים נצורה על ידי צבא של מתים"
166	Tertium quid
175	פרק ו: שטח רך
175	"חווה שנוגע לאחרים"
178	"הסקות לוגיות מהנחות שגויות"
185	"תערובת בין מנזר למצודה"
190	אינטרסים הומניטריים
195	"בהינתן שמשפחה היא יחידת מדידה גמישה"
202	פרק ז: "קולוניה ירדנית בלב טריטוריה שלנו"
202	עשבייה וקונקורדנציה
209	"עניינים פחותי ערך"
215	"עד שירדן תתעורר"
218	"אל אלוהים, אני מעדיף שלא להיכנס לזה"
224	פרק ח: מעוז הגרמניות במזרח התיכון
224	"סמל של נצרות גרמנית-אוונגלית במזרח הקרוב"
231	פרסטיז'ה
238	"הסכם ג'נטלמני"
244	"עובדות מוגמרות"
249	צינון

253	פרק ט: שטח הפרדה
253	הזורעים בדמעה
256	יד חזקה
260	"לחץ נגדי"
264	"שטחים חדשים"
270	פרק י: קורפוס ספָּרָטוּם ולהפך
270	"ללא מדיטציית בוקר"
276	"ישוב מזרח ירושלים"
280	"הבעיה חדלה להיות פוליטית"
286	"כריסט כמו טוריסט"
290	"סיפור ארוך על מעשינו בתוך הרכוש על הר הצופים"
299	אחרית דבר
303	שלמי תודות
305	רשימה ביבליוגרפית
331	מפתח

הקדמה

החלטת מועצת האו"ם ב-29 בנובמבר 1947 על תוכנית החלוקה, המלחמה הערבית-הישראלית הראשונה ב-1948 וסיומה הזמני בהסכמי שביתת הנשק של 1949 היו "המבחן הגדול הראשון" של האו"ם,¹ ציין בזיכרונותיו טריגוזה לי (Lie), המזכ"ל הראשון של הארגון. כשנוסד האו"ם באוקטובר 1945, חודשים ספורים לאחר תום מלחמת העולם השנייה, נתלו בו ציפיות רבות להשכנת שלום ותקווה שייטיב לעשות זאת מחבר הלאומיים שקדם לו. אבל המלחמה הקרה והחלוקה הבין-גושית צמצמו עד מהרה את השפעתו.

בין האתגרים הגדולים שרכצו לפתח האו"ם ניצבה סוגיית ירושלים. תוכנית החלוקה הועידה לעיר מעמד של "קורפוס סֶפֶּרָטום", שטח בינלאומי, אך תוצאות הלחימה בין ישראל לירדן במאי 1948 הובילו לחלוקתה בפועל. לצד החלטות האו"ם המדגישות את התוקף הבינלאומי דה יורה התקבע במהלך כשני עשורים סטטוס קוו של הכרה בינלאומית בחלוקת העיר דה פקטו בין החלק המזרחי שבשליטת ירדן והחלק המערבי שבשליטת ישראל. חרגה מכך מובלעת הר הצופים בצפון-מזרחה של העיר, בלבה של הטריטוריה שבשליטה ירדנית. המובלעת – המחולקת אף היא בין ירדן לישראל – נוצרה כנסיכות צבאיות מקריות ועוגנה במסגרת הסכם הפירוז בין ירדן, ישראל והאו"ם בראשית יולי 1948. מציאות חריגה זו של מובלעת מפורזת בחסותו של האו"ם, שהתקיימה עד כיבוש מזרח ירושלים על ידי ישראל במלחמת ששת הימים, עומדת במרכזו של ספר זה.

המחקר המדעי מיעט במהלך השנים לעסוק במובלעות. החיבור המדעי הראשון שנכתב על מובלעת הר הצופים, שהוא גם החיבור המקיף היחיד עד כה, הוא עבודת דוקטור במשפט בינלאומי שהוגשה ב-1960 לאוניברסיטת וירצבורג שבגרמניה המערבית.² עניינו של הכותב בנושא נבע מן הסתם מסוגיית מעמדה הבינלאומי של מערב ברלין. אך להיווצרותה של מובלעת הר הצופים, אף

1 מצוטט אצל: רוונדל, המבחן המשמעותי הראשון, עמ' 197.

2 קיפס, הר הצופים בירושלים.

שהתרחשה בפרק זמן מקביל, אין דבר וחצי דבר עם ברלין המחולקת.³ למעשה היא דומה מעט יותר למובלעות שנוצרו בחלוקה בין הודו לפקיסטן. חלוקה זו התרחשה – כחלוקת ברלין – לאחר מלחמת העולם השנייה אך לא בלב אירופה אלא בתהליכי הדה-קולוניזציה במרחב הבריטי האימפריאלי שהתפנה. בשונה ממאות המובלעות שנוצרו בתהליך חלוקת הודו ופקיסטן – מובלעות שכוחות-אל המאוכלסות בדלילות באיכרים חסרי כול – מיקומה של מובלעת הר הצופים בירושלים, העיר הקדושה לשלוש הדתות המונותאיסטיות, משך תשומת לב בינלאומית. יתר על כן, מיקומה על רכס הר הזיתים בנקודת תצפית יוצאת דופן ועתירת מקומות קדושים, הפך את שני הקילומטרים הרבועים של שטחה מושא למאמצים דיפלומטיים בלתי נדלים.

בפרק זמן של כ-25 שנה, שראשיתן בשלהי האימפריה העות'מאנית וסופן בתקופת המנדט הבריטי בשלהי שנות השלושים, הוקמו על רכס זה מוסדות רבים. ב-1907 הונחה אבן הפינה לכנסייה ולאכסנייה על שם אוגוסטה ויקטוריה ביוזמתו של קיסר גרמניה וילהלם השני, והן נחנכו ב-1910. ב-1918, במרחק כמה מאות מטרים, הונחה אבן הפינה לאוניברסיטה העברית, יוזמה שראשיתה ב-1913 בקונגרס הציוני העולמי ושפתיחתה נחוגה ב-1925. ב-1927 נחנך – בשטח שבו נקברו בסמוך לקרבות בחזית ב-1917 חללי חבר העמים מהאי הבריטי, מאוסטרליה ומניו זילנד – בית הקברות האימפריאלי של חבר העמים הבריטי לחללי מלחמת העולם. ב-1930 הוקם בסמוך לאוניברסיטה העברית בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, וב-1934 הונחה אבן הפינה לבית החולים מיוזמתו של ארגון הנשים הציוני האמריקני נשות הדסה, והוא נחנך ב-1939. מאווייהם ותסכוליהם של הארגונים הבינלאומיים האמונים על מוסדות אלה, שמבניהם ורכושם נכלאו במובלעת המפורזת, הזינו במשך תשע-עשרה שנות קיומה מגעים בינלאומיים ומתחים רבים בין ירדן, ישראל והאו"ם, וזרועו המבצעת בשטח – UNTSO, ארגון הפיקוח על שביתת הנשק של האומות המאוחדות.

הספר ריבונות בזעיר אנפין עוקב אחר מאמציה של ישראל לתרגם את שליטתה דה פקטו בשטחה שבמובלעת, שליטה שעוגנה בהימצאם של נכסים בבעלות יהודית, לטענת ריבונות. ישראל פיצתה עצמה על העדר ההכרה הבינלאומית בריבונותה – מעמדה של ירושלים על פי המשפט הבינלאומי היה כאמור של קורפוס ספרטום ומעמד המובלעת היה של שטח מפורז בחסות האו"ם – והנכיחה את תביעת הריבונות שלה במישורים אחרים. היא מנעה מכוחות בינלאומיים להיכנס לשטח שבשליטתה ובכך מנעה מעורבות חיצונית;

היא חסמה גישה ממדינות חבר העמים הבריטי לבית הקברות שנמצא בשטחה ובכך הפגינה שליטה במעברים; ולמורת רוחם של משקיפי האו"ם פעלה ללא לאות – במקרים רבים לשווא – לבסס ריבונות פנימית באמצעות שליטה בתושבי הכפר הפלסטיני הסמוך עיסאווייה, אשר למעשה לא סרו למרותה. פרק היסטורי זה הסתיים לכאורה עם כיבוש מזרח ירושלים ביוני 1967 ואיחודה המוניציפלי תחת שלטון ישראלי בשלהי אותו חודש. אלא שבכך לא עבר מן העולם הדפוס של הפעלת תביעת הריבונות הישראלית. הוא היה ונותר תקף למדיניות הישראלית בכללותה. שריר וקיים הוא גם הפער בין חוסר ההכרה הבינלאומית דה יורה בנוגע למעמדה של ירושלים לבין החוק הישראלי והשליטה הטריטוריאלית דה פקטו, בעיר ובשטחים נוספים שכבשה ישראל במהלך 1967 עד עצם היום הזה.